

La veta de P. Placi a Spescha

Autor(en): **Gadola, Guglielm**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha**

Band (Jahr): **7 (1933)**

PDF erstellt am: **20.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881271>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

La veta de P. Placi a Spescha

„El ha menau ina veta
tgiembla da lavurs,
plaschers e disgusts“.

1. Derivonza.

IlS Speschas ein oriunds ded Andiaſt e Pigniu. Da vegl enneu paran las famiglias Spescha ded haver giu senn e talen per igl ideal; ina apparenza plitost rara e scarsa denter nossa puraglia, che sto luvrar e barhar pil paun de mintgadi naven d'ina alva entochen l'otra.

Gia el 17avel tschentaner viveva in Sur Giachen Spescha, che duei haver relaschau ina partida ovras scientificas en manuscret, ch'ei idas a piarder 1799 entras il berschament digl archiv claustral.

Ina raritad culturala, che nus havein scuvretg cun caschun de nos studis davart la litteratura romontscha dil 17avel tschentaner, ei, che ils vischins de Pigniu e denter quels 7 Speschas han pagau la stampa dil cudisch: „La veta de s. Valentin“ da Sur Gion Genelin, squitschada 1680 a Bonaduz entras Gion Gieri Barbisch. Semigliontas generusadads anflein nus da quei temps schiglioc mo tier ils „illuſtrissims ed aulditgai mistrals“ e tier lur „Sabientschas ils nobilissims landrechters“, che sesentevan mintgamai aultamein honorai d'astgar finanziaſr ils cudischs romontschs pil diever della veta religiusa. Secapescha che quei daventava buc adina davart quels signurs ord spir premura per la religiun, mobein era savens ord motivs politics, sco propaganda per lur personalitad. Denton risguardau tut, era quei tuttina ina nobla reclama, unida cun in'ovra culturala, che sepreſn ora avon il tribunal della historia tut auter che la moda e maniera dils politichers ded ozildi, che frequentan pil medem intent mintga fiasta de cant e musica. — IlS temps semidan e la gliעד culs temps!

En consideraziun de quels factums ei l'unfrenda pecuniara dils 7 Speschas de Pigniu in bi attestat de lur idealismus devozius ed ina caussa unica ella historia della litteratura romontscha.

Dapi igl onn 1450 ca, ein ilS Speschas era documentai a Trun. Da ses pardavons raquent a P. Placi sez sco suonda: „De tgi eis ti scafius? Da Diu. Co? Suentſer sia semeglia. De tgi eis ti? De miu bab, Pieder Luregn Spescha e della mumma, Onna Maria Genelin. Tgi ei stau tiu tat de bab? Gion Spescha. Tgi tiu basat? Christ Spescha. Tgi tiu urat? Benedetg Spescha. Tgi tiu sururat? David Spescha. Eis della Cadi ni da zanunder auter? Ussa della Cadi, vidavon ded Andiaſt. Tgei ne co ei tia noda casa? Aschia: †
A: in A cun ina crusch sisu, quei vul dir: dils morts ded Andiaſt.“

Foto. Dr. P. K. Hager.

La vallada de Mustér, anno 1908.

2. Onns de giuventetgna.

Da sia giuventetgna savein nus buca tut. El ei naschius ils 9 de december 1752 da sauns geniturs, ord ina casa purila. Sia mumma Onna Maria ha giu 5 affons, ed era ina femna cun ina color sco latg e vin, de viv temperament e d'ina sanadad incomparabla. Senza zacu esser stada malsauna ha ella contenschiu ils 80. Siu bab, Pieder Luregn ei stau in fermezia um, mo ha fatg la mort cun beiber aua resch freida suenter ina strapazzada e suada igl onn 1766, ella vegliadetgna de mo 40 onns.

Bien e baul, sco aunc biars de nos mattatschs de purs, ha el fatg paster e caver e quei cun grond plascher. Gie, sco caver vevi el, sco el raquenta sez pli tard, in grond plascher de traversar vals e valettas, bleissas e vadretgs e de muntar tschemas e glatschers. El era buca naschius per nuot ell'enzenna dil capricorn! Mo ei gl'ei tuttina de remarcar, ch'el eri buc in caver sco'ls auters, che fan lur duer sco caver, che svidan la valischa e dorman zanua en ina valetta e che schullan dasperas sin tut quei che cuora e passa su e sut lur peis. Na, il pign Giuli Battesta encureva cristallas, observava il far e demanar dils animals selvadis, e mirava cun omisdus eglis sin tut quei che cureva e passava el grondius regenavel della natira alpina,

Ella vegliadetgna de strusch 10 onns haigi el entschiet ad ir a scola gl'unviern. Rimmond cheu ils davos onns material per scriver in di la historia della scola e dell'instrucziun romontscha, savein nus ussa co quella scola vesev'ora. Quella vegneva per ordinari dada dal caplon ne dad in „schulmeister“ per 30 flurins ad onn. La scola era mo facultativa e cuzzava silpli 5 meins, dall'entschatta november entochen il davos de mars. Entochen ca 1800 veva quella scola character expressivamein religios. Sco cudisch de scola duvra'ins oravon tut: „Il Mussament“, q. v. d. il cudisch de doctrina dils rev. P.P. caputschins, che vegneva stampaus all'entschatta ell'Italia (da 1615 entochen 1654) e suenter il bia en noss'atgna tiara. Dapi igl onn 1695 exist'ei perfin in cudisch de metoda e d'organisaziun, il qual muossa co la scola stoppi vegnir practicada. Quel deriva dal nunstunclenteivel P. Zaccarias de Salò e porta il tetel: „Compendi dellas reglas della scola christiana.“ Quei muossavia dils scolasts ei in stupent programm de scola christiana, che sepresenta a nos églis, sc'in bi monument cultural dil pievel romontsch de tschels onns, mo era sc'in irrefutabel mussament della gronda aziun catolica dil 17avel e 18avel tschentaner.

Sper quels dus cudischs de scola vegneva era igl A B C, stampaus en clautsra dapi 1730, sco era la schinumnada „Prattia“ q. v. e. il calender romontsch della claustra, ch'ei vegnius publicaus dapi 1750—1799 duvrai. Da quels era cunzun la „Prattia“ in oreifer instrument de scola. Ella purtava mintgamai il calendari en bien romontsch, mo ultra de quel in tractat ord la historia della claustra ni della tiara e dasperas era cuortas caussas instructivas, sco quens ed exempels de contabilitad, peisas e mesiras ed indicaziuns sur la valeta dellas differentas muneidas. — Mo pli bia davart quels cudischs de scola en in auter liug. —

En quella scola christiana ha P. Placi obteniu sia emprema instrucziun. Cheu ha el buca mo empriu de leger e scriver romontsch e de leger tudestg. Aunc dapli! Quella scola ei era stada il liug, che ha destadau el cor ed el giudeci digl intelligent buobet, la carezia e la pissiun per las scienzas. Mo oravon tut ei quei stau il liug, che ha tschentau il fundament nunbalucabel della veta religiusa de quei um il pli interessant, che nus enconuschein en Surselva. Ha el era pli tard sco scrutatur e scientificher simpatisau bravamein cullas ideas della aschinumnada „illuminaziun“, sch' ein quellas tutina buca vegnidas de ruer vid siu fundament religios, tschentaus en siu cor dalla mumma pietusa e dalla scola dell'acziun catolica.

3. Il gymnasiast.

Mussond il frestg giuvenot talent en abuldonza ed aunc pli grond tschaffen pil studi, ha quei muentau ils geniturs de schar studegiar il Giuli Battista. Per quei intent eis el ius a Cuera e studegiou leu zacons onns latin e musica tier il caplon episcopal Thomas Romanin. Mond quel 1770 da Cuera el Vintschgau ei siu meglier scolar G. Battista è grad ius cun el e continuau ses studis a Mals ed a Tartsch. Mo gia 1772 entupein nus el en claustra a Mustér sco scolar dellas davosas classas. Da quellas uras flureva la scola claustrala sut la capavla direenziun digl avat Columban Sozzi, in capavel scientificher. Quei era aunc ils onns, nua che la cultura barocca dominava e penetrava tut e dapertut.

Tgi ch'enconuscha il spért de quella epoca sesmerveglia buca smiul, ch' il student della davosa classe se presenta in di digl onn 1774 avon siu pli carezau e stimau magister, avat Columban, e supplichescha quel de vegnir prius si sco commember della famiglia claustrala. Igl avat ha acceptau el cun bratscha aviarta, essend ch' el enconuscheva exactamein las qualitäts spirtalas de siu destinguu scolar.

Gia sco student claustral ha el concepiu duas ovrettas romontschas, ina: „*Davart la cultivaziun dellas flurs e dils orts*“ e l' altra: „*Doctrina de bein cultivar l' olma, il tgierp e beins temporals*“. Deplorablamein ein quellas barschadas igl onn dils Franzos. Mo quei singul cass ord sia veta de student muossa clar e bein, che nus havein de far cheu cun in giuven talentau, plein anim e buna veglia pil beinstar spiritual, sco temporal. Sin quella via ha P. Placi a Spescha continuau siu viadi scientific e social atras questa val de larmas, entochen viadenasi els 80 de sia veta plein stentas e lavur.

4. Il noviz e frater.

En quels onns de gronda impurtonza per la preparaziun silla veta claustrhla ha P. Placi giu la disgrazia, primo: ded esser il sulet noviz. Quei adina esser persuls e mai saver comparter ad in condiscipel pertratgs e mai saver sediscuorer ed haver endamen de quei che muenta cor e giudeci d' in noviz, ha segir era gidau, ch' el ei en certs graus daventaus plitost in agen.

Secundo, ha el giu la disgrazia de far siu noviziat gest dal temps, ch'em-brugls economics e disturbis disciplinars furiavan sc'in temporal atras las quietas zellas benedictinas.

Siu pli carezau confrar e parsura, avat Columban, tiel qual P. Placi ha studegiu la filosofia, era in um dotaus cun talents e scienzas en abuldonza, mo el er'in um, che scheva trer empau las fâtschentas economicas della claustra e che fageva pli bugen bials viadis e cuorsas tras quei bellezza mund, scafius dal maun pus-sent dil Segner, che recitar las mudinas e cantar ils hymnis. Era quella qualitat, ni mända (prendi quei mintgin, sco ei plai!), ha giu empau influenza sil giuven noviz. Quei vesein nus pli tard clar e bein, essend ch'el sbaglia bein enqualga la regla de s. Benedetg cullas carpiallas, il cudisch de mudinas cul fest enfrau e la zella quieta denter ils quater mirs dil convent, cul fécler dil pigurè si sut la pézza grischa. Mo malgrad quels stoda sbagls e quella veramein originala interpretaziun della regla de s. Benedetg ei P. Placi staus sia veta in bien, religios spiritual. El era gie buca la cuolpa che s. Ursicin haveva fundau la claustra de Mustér al pei dils pli bials e pli aults cuolms!

Msgr. avat Columban Sozzi, reg. da 1764—1785.

Sco gia detg, ha ei dau durent siu noviziat ina pintga disgrazia per la claustra de Mustér, ch'ei stada per el ina gronda grazia. Igl onn 1776 ha la congregaziun benedictina della Svizzeria intervegniu ellas fatschentas della claustra e fatg empau uorden. A quell' occasiun han ins per far emblidar enqual caussa ils confrars, mo era per far sentir empauet igl jester ed il schar encrescher, translocou ils paders tgi tscheu e tgi leu ellas claustras benedictinas della Svizzeria. P. Placi ha stuiu serender a Nosssdunnaun; el ei ius nuidis, mo inaga leu, eis el staus bugen, ed alla fin de quella dimora turnaus aunc pli bugen en sia cara patria grischuna. Per il giuven frater ei quella midada de clima stada ina gronda ventira. El ha aschia giu caschun de continuar ses studis

tiels megliers professers de quei temps, essend che la claustra de Nossadunnaun steva sut la protecziun digl enconuschent scientificher, avat Marian. Pil giuven frater plein seits e queidas per tut las scienziass e damondas actualas ein quels onns stai sco dis de mai murir. En claustra a Nossadunnaun sesanflavan respectablas collecziuns de cristallas, naturalias, sco era in archiv historic de nunprezieivla valetta. Igl ei pia buca de sesmervigliar, sch' il giuven benedictin ei seprofundaus cheu ellas materias dellas duas scienziass: *historia e scrutaziun della natira*, che han silsuenther occupau quei grond spért entochen la mort. Fini ses studis teologics, eis el vegnius consecraus sco spiritual a Nossadunnaun ils 25 de matg 1782 e turnaus immediat suenter en claustra a Mustér.

5. Sias occupaziuns avon igl onn dils Franzos.

Gia 1782 ha P. Placi a Spescha entschiet a luvrar vid sia ovra monumentalala. Quei onn eis el vegnius elegius sco administratur a s. Gions (Medel) sil Lucmagn. Cheu ha el giu la megliera caschun d'interprender ses turs per las pézzas entuorn; cheu ha el rimnau cristallas ed ei insumma s'occupaus ad in contin culla scrutaziun della regiun alpina. Cheu ha el era sco bien dessignader entschiet a far cartas geograficas, mo era de tuttas uisas experiments e lu dis de malaura e cun buna peda, nudau si quei tut en ses cudischs manuscrets. Il pli dil temps ha el unfriu per la collecziun de cristallas della claustra de Mustér, aschia che quella era vegnida enconuschenta dapi 1788 ell'entira Svizzeria per la pli completa e custeivla. Buca de sesmervigliar che quei renum, sco era la personalitad de P. Placi a Spescha tergeva neutier da gliez temps ils pli renomai e renconoschi umens della scienza. Nus numnein mo enzaconts, ch'ei era stai tras a tras buns amitgs de P. Pl. a Spescha: il pastor Lucius Pool, igl enconuschent scribent Meiners, il renomau miedi Rengger de Berna, Ackermann de Mains, Domeier de Hannover ed oravon tut igl erudit professor e predicant Samuel Wyttenbach de Berna. Quel ha manteni in' amicezia veramein ideala cun P. Placi, la quala ei mai, ni d'ina vard ni da l'otra vegnida stgirentada zacu d'ina nebla de scuidonza — ina caussa rara denter ils perderts!

Da quei onn naven lavura el era nuninterrutamein entochen 1830 per il lungatg romontsch, risguardond tut ils problems de quel.

Ella flur dils onns ei il genial P. Placi entras ses studis vegnius en contact cullas grondas ideas della revoluziun franzosa, las qualas han per part anflau in eco tier el. El era per ex. inflammaus de cassar e combatter tut quei ch'era vegniu vegl e marsch entras il menaschi aristocratic dil temps vegl e de far en bia graus il pass cul temps. Ch'era il liber spért della scienza, che vegneva propagaus principalme in entras la revoluziun, ha buca giu pintga influenza sin el, ei lev de capir. Mo malgrad esser staus in affon de siu temps, ha el tuttina mai fatg emprovas e sforzs de sbargatar sur ils confins de sia cardientscha. Mo da l'otra vard era P. Placi era buca

quel che havess tenu en siu cor cul spért franzos e schau viver il „Kaiser“! Na, el temeua buca smiul d'esser vesius e tenius sco amitg della naziun franzosa, schebi ch' ils pli bia spirituals e consequentamein er' il pievel, tenevan ferm cun sia Tutta Maiestad igl Imperatur dell' Austria. Tgi less pia sesmervigliar, ch' el vegneva tenius da biars, en ed ord claustra per in „giacubin“ ed inimitg dell' Austria? Quella curaschusa perschuasiun ha purtau ad el duront l' invasiun franzosa bia disgusts e malemperneivladads.

6. Sia missiun ed impurtonza els viriveris ed embrugls dìgl onn 1799.

Alla bial'entschatta dell' uiara ei P. Placi vegnius sfurzaus de dar sias meglieras cartas geograficas al capitani austriac Schöllheim, in veritabel cugliun, sco P. Pl. taxescha quel pli tard. El deplorescha principalmein de haver stuiu dar sia megliera carta della contrada de Mustér, Medel e Tujetsch, vid la quala el veva luvrau pli ch' in onn.

Suenter la battaglia dils 7 de mars a Mustér, ha la claustra stuiu ver quitaun pils blessai franzos. Cheu eis ei stau oravon tut P. Pl., che ha fatg tut siu pusseivel, per far bien pil mal ch' ins veva fatg alla paupra schuldada franzosa. Ils auters paders cugl avat Luregn alla testa eran bunamein tuts fugi e schau anavos la claustra cullas portas tut aviartas. Ils 9 de mars eis el vegnius tarmess sco comember della deputaziun sursilvana encunter a general Demont, che veva survegniu il camond de vegnir ella Cadi e dar la torta a quella per la massacra dils 7 de mars. Alla testa della deputaziun steva il colonel Anton de Castelberg. Sil Plaun Dautras, denter Trun e Danis, ei la delegaziun confruntada cul general e sia armada. Il plaid e las supplicas de colonel de Castelberg han fritgau nuot. Cheu se presenta P. Pl., avon il general. Quel empiara tgi ch' el seigi, ed enderschend che P. Placi, in sincer amitg della Frontscha stetti avon el, mida el tschera e tun e teidla attentamein sin el. Igl εμπrem sincerescha P. Placi, ch' il general e sias truppas hagian de temer nuot davart il pievel ed el cussegliassi de secunvegnir entras ina capitulazlun offerida da lur vard. Quei seigi pli prudent che de prender vendetga; gliez seigi ina caussa combinada cun gronds prighels — era per la armada franzosa. Ils plaids de P. Placi han decidiu. La armada ei stada zatgei dis a Danis, Tavanasa e Breil, nua che las duas parts contrahontas han stabiliu il contract de pasch cul sequent cuntegn: Il pievel sincerescha, pasch, amicezia e submissiun, sco era la lubientscha de schar prender quartier ils franzos, nua ch' ei plai. Il general empermetta schurmetg dellas persunas e segirezia della facultad dil singul. — Per quei grond success han ins pli tard saviu pign grau a P. Placi a Spescha. — Sin quei ei general Demont tuttina vegnius a Mustér cun ses battagliauns, mo buca per prender vendetga, sundern per mirar co ei mondi culs vulnerai en claustra. Quels han saviu raquintar mo dal bien dals paders e principalmein dal grond quitaun de P. Placi. Sco per enzenna d' engraziament lai general

Demont anavos ina buna recumondaziun en scret per la claustra, en cass ch'ei vegness danovamein truppas franzosas sul cuolm d'Ursera a Mustér. Quei daventa cuort sisu, vegnend general Loison d'Andermat cun sia armada e 36 officers, che prendan tuts quartier en claustra e ch'ei fetg cuntents cul tractament. Era Loison lai anavos ina brev culla supplica, che negin dell'armada franzosa dueigi violar ni mulestar la claustra, che mereti tut engraziament per il bien tractament dils sauns e malsauns.

Mo tgei smervegl per P. Placi, ch'era stathalter de quei temps! Ils 18 de mars vegn in commissari franzos cun num Beurnier, accompignaus d'in secretari e 4 husars e pretenda en num de general Massena 100 000 livres contribuziun dalla claustra. Ils paders muossan las brevs dils generals Demont e Loison, mo quei gida nuot. La claustra sto dar neu daners e custeivladads de nunrecurabla valeta, e tunschend quei aunc adina buc, ha P. Placi stuiu unfrir sia entira biblioteca, consistenta ord 300 dils pli rars cudischs, sias cartas, manuscrets, siu herbari e la pli custeivla part de sias cristallas, en tut uorden ella valetta de 2468 Luisdor. La fin finala muncav'ei dals 100 000 mo pli 20 000 e per aunc struclar o quels han ils sbiers priu P. Placi e P. Anselm cun els tocca Cuera amiez ils 4 husars, sco dus paupers malfatschents.

Arrivai a Cuera ha P. Anselm tschentau giu buca meins che 4 memoriali en favur della claustra. Mo fritgond quels lidinuot, ei P. Placi serendius avon il general e saviu seperschuader quel aschi bein, ch'el ha schenghigiau ils 20 000, che muncavan aunc ed ultra de quei empermess de buca pretender pli enzatgei egl avegnir dalla claustra. Quei di de grond success per P. Placi ei stau ils 22 de mars 1799.

En quei pli critic mument per l'existenza della claustra ha ei buca muncau hyenas, che havessan giu tschaffen de tschitschar ils davos daguots saung ord las aveinas della claustra, schon malamein surlischada. Signurs della tiara, schizun catolics ein compari avon il general Massena culla proposta de far ord ils beins della claustra, beins nazionals ed aschia spazzar quella inagada per adina. Mo cun tut inschign ed intelligenza ha P. Placi saviu prevegnir a quella disgrazia. Tier quella fatschenta ha el saviu perschuader aschi bein il general jester davart il dretg d'existenza della claustra, ch'el ha, vegnend quels fins signurs aunc ina secunda gada culla medema supplica, mussau igl esch e detg plein gretta ed indegnaziun, che sch'ei vegnien aunc ina tiarza gada, sche laschi el cumpignar giuadora els cul bastun. — Tgei ventireivel sentiment per P. Placi de haver liberau l'existenza della claustral —

Essend quella ga leu a Cuera vegn el sisu, che avat Luregn Cathomen, P. Martin Riedi e P. Adalgott Valler seigien silla tabella nera dils Franzos e che quels treis vegnien a vegnir deportai sco perschuniers en Frontscha. Cheu eis el sil fletg serendius cun P. Anselm tiel president Guiot e saviu far ton, che quels ein vegni strihai ord quei register ner; mo per aunc far

pli segira la caussa ei P. Placius tocca Zezras tier president Alois Jost, ch'era in siu amitg e pér cun agid de quel eis el vegnius de liberar ses treis confrars ord la perschunia franzosa. Mo tgei engrazi ha el survegniu persuerter? Gliez raquenta el sez pli tard en ina brev adressada al decan dil capetel sursilvan, Sur Dr. J. Steinhauser de Sagogn, sco scuonda: „Mo tgei engraziament hai jeu (giu!) de quei act impurtont? Quest: in haigi sminau, che jeu seigi staus dalla partida franzosa; mo dapi che jeu haigi lomiau quei tanien capital della contribuziun, stoppi jeu esser in veritabel Franzos.“ Mo quei ei buca stau avunda! Denton sepeina la revolta en Surselva. P. Placi era ius danovamein per commissiun della claustra a Cuera. Avon che bandunar Mustér, ha el ordinau tut exactamein, co e nua els dueigien zuppar las custeivladads della claustra. Mo fatg eis ei vegniu nuot sco 'l veva ordinau e per consequenza ei era tut iu sutsura ils 6 de matg.

Sepinaus de turnar a casa, vegn la damaun bein marvegli capitani Fidel Casanova de Cumbel e cloma el ord létg culs plaids: „Segner pader, la Surselva ei en cumpleina surlevaziun; vegni tier la regenza, ella vul vus.“ Senza targlinar compara el avon quella. Ils signurs damondan el per cussegl tgei far e surdattan alla fin ad el la missiun d'ira stante pede encunter als Sursilvans e mirar de retener la bova, nibutscha ch'ei detti ina gronda disgrazia per la tiara. Vegni el de retener ils Sursilvans, sche vegni tut il vargau perdunau e cassau e gidau ils oppressai. En compagnia de cap. Casanova e dus auters umens de Morissen eis el semess sin via. Plinensi ch'ei vegnevan e pli clar che la verdad della revolta severificava. El vul tener la lavina, mo vegn fatgs attents, che quei seigi adumbatten e ch'el savessi aunc vegnir per la veta entras las armas de sia atgna glied. Vesend co la caussa steva e ch'ei seigi de far nuot pli, camina el sin sendas e trutgs pauc usitai per ton pli spert arrivar a Mustér e dar il necessari uorden en in cass de basegns. Mo avon che serender a Mustér eis el aunc quei di ius tocca Rumein tier P. Anselm, ch'era leu administratur e raquintau a quel tut il passau. El leva che quel vegnessi a Mustér, mo adumbatten! Tut rugar e supplicar ha gidau nuot. P. Placi resta leu culla speronza de dumignar il temeletg. Denton survegnan els las novas, ch'ils Sursilvans hagian piars tut a Rehanau. Il davos vegn el de muentar P. Anselm de vegnir cun el silmeins mo tocca Glion. Vegnend els ora sigl ault a „Tegia alva“ sper Luven, pon els grad ver co ils Franzos mavan cullas baionettas sillas buis encunter Mustér. Vesend quei P. Anselm dat el si in griu „Jesus“ ed ei ius buca pass pli, entochen che P. Placi ha pudiu perschuerter el de turnar anavos, silmeins tocca Cumbel. Mo aunc dus dis e nuot po tener anavos pli P. Placi. El pren la via sut ils peis e vegn gest a Mustér en quei mument che la claustra barschava e fimava aunc ord las ruinas. Sco sulet present dils conventuals, essend ch'ils auters eran fugi tgi tscheu e tgi leu, pren el senz'auter enta maun l'economia della claustra, regulescha ed ordinescha il pli necessari. Cul cor plein dolor sto el ussa constatar igl incendi sgarscheivel, che veva

lagutiu archiv e biblioteca, sco era tut sias atgnas scartiras e mineralias. Mo alla fin finala ha el tuttina saviu sereconciliar culla sort destinada, tonpli che gest el veva predetg quella sc'in profet, en cass ch' il pievel sebetti stuor-mein encuter la pli gronda pussonza dell' Europa.

Ch'el era ussa buca smiul pli bein vesius ch'avon la catastrofa ei de capir e quei malgrad haver liberau la claustra dalla segira perdiziun ed existenza. — La casa era berschada giu ed ei tuccava de baghigiar si ina nova. Cun curascha e plascher havess P. Pl. surpriu quella missiun en cuminonza cun ses confrars, mo per el „il franzos“ spitgava la pagaglia per tut il bien ch'el ha fatg. La suondonta scena, bein la pli tresta e dedigniusa de sia veta vulein nus schar raquintar el sez: „Ferton ch' ils Kaisers il medem onn 1799 il davos ded uost, fuvan vegni batti dals Franzos vi d'Ursera e P. Anselm veva enderschiu, che nos paders fissan tuts sbrigai engiu per sesalvar, ha el tarmess mei ord Lumnezia per dustar las mobillas dil Hof de Trun. Mo essend arrivaus a Trun eran ils paders turnai anavos ed ils Kaisers eran puspei leu. Havend pia surdau ad els la cura dil Hof e vulend turnar a Lumnezia, vegn P. Adalgott cun 3 Kaisers e metta a mauns mei ad els en preschientscha de mia mumma, ch'ei probablamein per quei beingleiti morta, de miu frar e cuserin, sut igl enganus titul, ch' ils Kaisers havessien bugen da mei notizias geograficas per saver metter cunterposiziuns als Franzos. Havend dau quellas ed aunc designau ina cartetta dils cuolms e dellas vals de Tujetsch, ha il comandant caesarian dau in schuldau armau cun mei ed essan arrivai a Glion, jeu pos dir gigins, la sera entuorn mesa las nov, e da leu, havend general Linchen giu examinau mei sco in schuldau fugitiv, schau compignar mei dall'armada tutta notg ed essan vegni a Domatarend dis. Da leu han dus schuldaus menau mei a Cuera e sun vegnius seraus en perschun de malfitschents, per de leu vegnir transportaus ad Innsbruck, e quei ei daventau 5 dis suenter mia fermonza. Suenter ha miu frar selamentau sin fiera de Mustér encunter P. Adalgott, pertgei el haigi consignau mei als Alvs (Austriacs!), ch'in sappi buca nua jeu seigi e co ei stetti cun mei. Ed el ha respondiù al frar: jeu seigi daven e stetti daven e sche el queschi buc, vegli el è schar manar naven el. Quei pia ei stau igl engraziament per el haver pudiu far strihar della gliesta de vegnir deportaus en Frontscha.“

Per quei che P. Placi a Spescha ha carezau sia claustra e la Surselva, e liberau la casa de s. Ursicin dalla definitiva spazzada eis el vegnius fatgs perschunier.

7. P. Placi, perschunier ad Innsbruck.

Essend P. Placi a Spescha a Cuera en perschun, sco in malfitschent, ha siu confrar P. Baseli Veith vuliu tschintschar cun el, mo la regenza ha tschuncanau quella supplica. Adumbatten roga el il Mgr. uestg de dar a P. Placi in beneficiat el Tirol! El vegn deportaus culs auters 80 igl εμπрем

de settember 1799. In fumegl dil marcau de Cuera ha menau el sin in carr a S. Pieder e da leu naven eis el vegnius menaus d'in Montafuner ad Insbruck. Schebi che quella deportaziun pareva ad el l'entschatta ina vergugna. seconsolescha el beingleiti sc'in veritabel filosof, patertgond ch' ils auters 80 haigien aunc pli grev ch'el, stuend quels bandunar lur famiglias ed il gudogn per mantener quellas. En ina de sias scartiras di el meditond sur sia sort: „Per mei negin che steva mal, ni famiglia ni confrar ed era jeu de mia vard havess buca giu caschun de star mal e schar encrescher per enzatgi — e perquei predevel jeu mintgadi sco ei vegneva ed ei gl'ei iu bein aschia.“

Il factum ch'el era il sulet pader denter ils deportai, igl 81avel, ha stimulau el de far ils suondonts vers, plitost sarcastics sin quella bravura austriaca :

In pader prendan per tapun
Pil fuorn si bi bein stuppar
E drovan el per in slavun
Per l'ovra consummar.

Ils 6 de settember eis el finalmein arrivaus ad Insbruck, nua ch'ei han las empremas jamnas serau el en ina zella della claustra dils Servits. Mo tgei fa P. Placi? El renovescha e scriva danovamein sias principalas ovras, ch' eran idas a piarder entras il berschament dils 6 de matg. Mo ei va buca ditg ed el survegn la lubientscha dalla polizia ded ira giuadora en compagnia d'in pader Servit. Quels paders eran buca policists per P. Placi, mobein buns amitgs, ils quals el ha en cuort empriu de carezar e stimar sco buns carstgauns e capavels scientifichers. Muort quella ventira ei sia perschunia stada per el in dils pli bials onns de sia veta. Cheu ha el giu temps e peda sco mai duront sia veta, de sededicar als studis ed era la megliera caschun de visitar ils cuors dell'academia ded Insbruck. El ha principalmein frequentau las lecziuns de desegn dil renomau professor Denifel de Stubai e las grondas collecziuns de cristallas de Philipp Nereus Aigner. Essend en contact cun quei um eis el vegnius impulsaus de scriver ina de sias meglieras ovrettas: „Observaziuns davart il cristall.“ Schebi en perschunia ha P. Placi era ad Innsbruck buca calau de far ses turs, mobein continuau pir che mai culla scrutaziun de cuolms e vals, de glied ed animals e schizun cun ses studis davart il lungatg romontsch. Dasperas ha el secapescha era adina giu bien quitau per ses condeportai e pliras gadas scret per quels petiziuns e supplicas allas autoritads austriacas. Persuenter vegneva el era stimaus e carezaus dals condeportai, sco in veritabel bab. Schi bugen sco el steva ussa ad Innsbruck, ha el tuttina beneventau cun cor plein legria las novas, ch' ils deportai grischuns sappien puspei turnar ella patria. Ils 23 de fevrer 1801 ha el bandunau Innsbruck culs auters deportai. Lur arrivada a Cuera ei vegnida festiva da cun pompa e solemnitad. La regenza schizun ei ida encunter ad els entochen o la bova de Termin e porschiu in refrestg ad els epi manau l'entira societad en triumf atras il marcau de Cuera. Mo dumandond ils deportai ina indemnisaziun pil viadi, ha la auldtigada regenza disdiu ed els piars tutta confidanza en quella.

Ferton che P. Placi era aunc a Cuera, ei ina deputaziun della pleiv de Termin vegnida tier el culla supplica de daventar lur plevon. P. Placi ha renunziàu, essend ch'el carteva de saver turnar en sia claustra. Pli tard steva el mal de buca haver acceptau quella pervenda: „Sch' jeu havess saviu da quei temps, co ei mass cun mei pli tard e ch' il spért de partida ella tiara, sco en claustra fussi buc aunc svanius, sche havess jeu absolviu quella caussa empau autruisa“.

Pilver, da cheu naven ha P. Placi giu paucs bials dis e quella situaziun ha cuzzau tocca la mort.

8. Onns de bia spinas e paucas rosas.

„Turnaus da mia captivitat politica igl onn 1801 hai jeu priu habitaziun en Val Lumnezia. Quella val hai jeu en spazi de 3 onns viandau ora, sco era ils cuolms de quella e descret quellas turas en plema romontscha.“

Da quei temps (1801—1804) haveva la claustra negin avat e P. Anselm, sco administratur della claustra e parsura dil capetel, in um per igl auter en tuts graus endretg, era il rival de P. Placi a Spescha. Essend la caussa aschia e P. Placi è buc in tschut, mobein plitost in tgau stinau, capin nus levamein, ch'ei ha dau bein enqual burascla denter els ed ils auters conventuals e quei scochemai, ch'el ei turnaus ella tiara. Igl εμπrem ch' el ha fatg, arrivaus a Mustér ei stau de dumandar satisfacziun per la vergugna d'haver tradiu el alla polizia austriaca. Quella pretensiun ei vegnida refusada. Silsunter, vesend la situaziun, supplichescha el dal convent il dretg sil beneficiat de Rumein per veta duronta. Era quella supplica vegn refusada. Ussa fa P. Placi in carreun; untgescha ora il codex canoni e scriva a Bern al Mistral svizzer Dolder, cull'intenziun d'obtener entras quel il benefeci de Rumein. Quel conceda la supplica e scriva en quei senn all'administraziun claustrala; ils confrars eran da quei buca pauc surstai e malcuntents, ch' el era sedrizaus a Bern en quella fatschenta e sursegliu il dretg ecclesiastic. — Mo nunditgont quella secuglienada ed autras malempereivladads, ei P. Placi aunc adina attaschus a sia claustra e liberescha quella per la secunda gada avon la secularisaziun e quei per motiv ch'el era screts en a Bern sco amitg della Frontscha — e la regenza svizzera stueva gie da quei temps esser amitga della Frontscha, bugen ni nuidis! Mo quella interessanta scena ord sia veta lein nus schar raquintar el sez, sco era igl essenzial della dispetta cul convent pervia de Rumein: „Schon veva sgr. Landr. Caprez la commissiun formala ded inventarisar schischents e moblias della claustra, schon er'ella surcargada cun in procuratur en persuna de sgr. Landr. Theodor Castelberg, che jeu hai impegnau sgr. Mistral grond della Svizzeria, sgr. Landr. Vieli e sgr. Salis-Seewis, ch'eran rimnai ad Aarau, e disviau la spazzada e partiziun della casa de Diu. Mo depia che jeu vevel motivau en miu memorial, che sche jeu obteness buca mia petiziun, sche supplicassi jeu (danovamein!) de puder guder denton il benefeci de Rumein, essend ch'jeu gaudi el dapresent; sche han

P. Baseli e P. Anselm tgisau mei, senza avisar tier il secretari dil nunzi: Baumlin igl onn 1802, sesents a Constanz de haver 5 pugns faulsamein allegai e quel — inaudita parte — è tarmess spertamein ils monitoris cun las smanatschas usitadas, sche jeu rendi buca obedientscha al Capetel e desisti buca alla gudida dil surdetg benefeci. Havend denton P. Baseli envidau mei cun curtesia oreifra sin s. Placi, sculta a mi sigr. de Mont ei seigi pinau per mei in latsch e bein perquei vegli jeu ir e mirar co quel seigi tendius. Ils 13 de fenadur ei capetel e prendeì mira, en quel vegn motivau obscuramein ded ina certa tgisa. P. Anselm seabsenta, e P. Martin, ch'jeu vevel fatg strihar ord la gliesta deportativa en Frontscha, scuviera il scart pli clar, mo auncallura buca sufficientamein ed jeu rispundel ad el: che schinavon che nus veien ca cau en claustra, sche veigien nus è ca derschader, pertgei ei sedigi: sede vacante, nihil inovetur — protestel encunter quella impugnaziun, entruid'els tier in derschader competent ed arrivel aunc gliez di denter stgir e clar a Rumein.

Sur Hrest Hansemann era grad schabigiaus leu sur notg, havein tschenau legramein ed i a ruaus. Denton fuva P. Martin vegnius a cavagl suenter e schau tschinclar leu la casa dil benefeci cun puraglia de leu. Beinmarvegl vegn P. Martin cun il monitori e beingleiti suenter è Sur canoni Blumenthal ed il prer de Lumbrein, sco adjutants. Mo havend demonstraù, che gnanc in pugn de tgisa possi subsister han ei rugau, che jeu cedi dal benefeci, ed jeu hai rispundiu, che quei seigi, tscheu s'ei detg, ina pretensiun irregulara, mo per buca schar tuts mes confrars en dishonor, sco ei havessien meritau, sche vegli jeu cun plascher conceder a lur vulientscha, havend dau giu quen de mia administraziun sur la quala ei hagien aschia tralahau. Il resultat de quel ei staus: 1500 renschs buna mesira vanzament en spazi de dus onns e sche P. Baseli havess ca giu suttascret el e P. Martin havess ca viu sez el, sche fuss el nuncarteivels.

Havend renunziau miu uffeci cun certas condiziuns, havessan ei empermess a mi il paradis terrester ed è quei dau en scret, mo gl'ei iu buca pli ditg che ver 6 jamnas, che P. Anselm sco administratur primar della claustra, ch'el ha violau las condiziuns dil contract e mei persequitau pir che mai.“

Ord quella scena burasclusa sa scadin emprender d'enconuscher las fleivlezijs e mendas de mintga partida, mo era ils acturs ein caracterisai zun bein entras quella. P. Placi ei senz'auter ius bia memia lunch cun sia libra interpretaziun dil dretg canoni e ses confrars muossan da l'otra vard era buca grond spért de reconciliazun.

Per in temps resta P. Placi aunc a Rumein, mo sco econom e beneficiat funcziunescha ussa P. Sighisbert Frisch, enconuschents ella litteratura romontscha entras sia oreifra translaziun della bibla romontscha de scola. Mo sesentend P. Placi empau restrinschius en sia libertad, eis el serendus il mars 1804 a Sumvitg „per munconza de spirituals... ed entras beinvulientscha dil reverendissim sgr. canoni Henni investigau la metalurgia ed autras

remarcablads de quella undreivla vischnaunca. Ed il davos sun jeu sesalzaus sil péz Avat, concepiu quei viadi en lungatg matern e descret el cun la historia della Crismaziun sursilvana de Mgr. uestg.

Il medem onn sundel jeu vegnius clamaus tier il benefeci de Rabijs danovamein erregius ed interpriu l'instrucziun della giuventetgna petschna. Quella ha dau a mi nova glisch e niev anim tier la litteratura grischuna.“

Cheu a Rabijs ha P. Placi a Spescha fatg fetg interessants studis davart la pronunzia romontscha, sco era davart la grammatica.

Dal december 1805 entochen igl avrel 1808 funzionescha el sco caplon en Val. Sco dapertut mava el era cheu bia per la pézza ed ils de Val cun lur cauvitg G. Vieli alla testa han tratg giu ad el il davos 70 dis dalla pagaglia, perquei ch'el seigi staus absents. Ei ha dau ina brava dispetta pervia de quei e P. Placi numna pli tard en ina de sias scartiras il cauvitg in lader ed ils de Val ladernaglia.

Aunc quei onn eis el vegnius a Pleif sco caplon e giu ina bein aschi emperneivla dimora tier siu amitg Hrest Hansemann, ch'era leu plevon. Mo era igl idilic liug de Pleif ha buca pudiu rentar il nunstunclenteivel pader viandont. Gia igl avrel 1809 eis el stazionaus a Caverdiras-Mustér. Mo essend leu di e notg umbriva e bia memia bia caglias, eis el vegnius unfis dals „gronds de Cavardiras“ ed ha aunc quei medem onn sepladiu sco caplon de Selva e Tschamut e siu avat ha approbau l'elecziun dils de Selva sut la condiziun, ch'el sappi clamar el cur ch'el vegli en claustra „en in cass de bassegns“. Tgi che ha legiu il stupent studi de P. Baseli Berther p. m. „Selva avon 100 onn“ 1909, sa con trest ei steva leu suenter la lavina de 1808. P. Placi in um spir cor, ha dagl emprem di envi sespruau de levgiar la miseria dils de Selva, vulend el prender cuntraposiziuns encunter la nauscha lavina e sias terriblas consequenzas. Mo tut ei buca iu sco'l ha vuliu, denton pli tard han ils de Selva tuttina viu en ch'el veva raschun. Da s. Silvester 1810 ei la lavina puspei vegnida, mo quella ga ha ella buca mazzau enzatti, ni glied ni tiers ed era P. Placi ei mitschaus senza sgreffels. Per turnar a construir Selva ha P. Placi fatg bia dil bien e mess tut sias forzas en survetsch de quell'ovra. Co el ha priu a mauns quei vegnin nus a ver cheu sut.

Essend la glied de Selva sauna sco crappa e la mort mo mintga quartertempras sin viseta, ha P. Placi cartiu d'astgar trer a nez quella caschun e fatg liungs e gronds turs ella contrada dil Munt Avelin, dil Gletscher della Rhona e sigl intschess dil Brünig. Quellas absenzas han ils de Selva purtau aunc caudas agl avat e cura che P. Placi ei turnaus da ses viadis scientifics, ha ei dau ina brava scadanada denter el e siu parsura, che ha giu la consequenza, che P. Placi ha encuretge de sefar libers dal convent ed ira tiels spirituals della diocesa de Cuera. Quellas emprovas ein buca reusidas.

Ils de Sedrun han denton buca fatg bia stém silla malcontentientscha dils „dedains gl' uaut“ ed han elegiu 1812 P. Placi sco caplon de Sedrun e gl' avat per buca haver ulteriuras degrettas cun siu confrar original, ha approbau l'elecziun.

A Sedrun ha el continuau pir che mai ses studis davart cuolms e vals auas e minerals interpriu in viadi de plirs dis sul Krüzli vi egl Uri, Schwyz e Nossadunnaun. Ei pareva ch'el havessi ussa anflau in liug stabel, mo era

Msgr. avat Anselm I. Huonder, reg. da 1804—1826.

da cheu anora ha el giu span e debat cun siu avat pervia d'ina scartira pertuconta ina damonda teologica-historica. P. Placi haveva buc èl senn de publicar quella, mo essend ella vegnida a mauns ad avat Anselm, ha quei puspei dau bia disgusts da minga vard.

Entochen 1815 eis el staus caplon de Sedrun. Denteren toch' il mars 1817 entupein nus el en claustra a Mustér, nua ch'el lavura cun tutta premura vid ina grammatica romontscha-latina de varga 600 paginas, la quala ei pér da cuort vegnida scuvretga. Igl onn 1816 ha el denter auter tschentau si in project davart il bogn della Val Tegnigia, che vegn aunc a vegnir tractaus cheu sut.

Igl uost 1815 ha el survegniu in'aulta viseta, che ha

admirau cun tut respect sias collecziuns de cristallas, danovamein per part renovadas. Quei ei stau ils dus retgs cass, Ludovic e Jérôme Bonaparte, che eran vestgi sco englanders, aschia ch'el ha pér suenter intervegniu tgei nobla viseta el haigi giu. Per sias breigias vevan els pagau ad el in taler e P. Placi notifichescha quei eveniment, essend quei l'emprema e davosa bunamana, ch'el ha obteniu en sia veta per in survetsch de tala natira.

9. P. Placi, caplon de Trun ed ils davos onns de sia veta.

Igl onn della fom 1817 ei la caplania de Trun vegnida vacanta e cheu ha P. Placi immediat s'annunziiau per quella. Quei ei daventau per plirs

motivs. Per ina er'el ussa endislaus de viver ed operar sco spiritual ordeifer la claustra e per l'otra sesenteva el persecuitaus e malvesius en claustra. Ei secapescha de sesez, ch'era el ei staus empau la cuolpa de quellas schliatas relaziuns, essend tras a tras empau in agen e de testa dira grischuna. Mo de l'otra vard sto igl objectiv observatur de tut quellas differenzas era dir, che ses confrars han sedau fetg pauca breigia per capir e vegnir in tec encounter a quei character agen ed independent. Anzi! Ella brev citada ed adressada a Sur Dr. Steinhauser, nua che nus legin danovamein siu giavisch de vegnir prius si tiel clerus diocesan, selamenta el sco suonda davart siu interim de 1815—1817 en claustra: „Jeu hai stuiu sufierer bia ed oravon co miu Msgr. avat ha mei giavinau orda Tujetsch, con emparmess e con schau muncar de sias empermischuns e dau tal mal uorden en claustra per mei, che jeu sco um de varga 60 onns hai stuiu vegnir malsauns, che jeu erel mai staus vidavon; staus dus onns ded in snueivel cunauras sin la mort; vegnius spossaus dad égls, dents e sil davos havend tagliau pli che 50 tagls en la vesta, hai stuiu pagar il bia dellas medischnas, e (perquei) quentel jeu de haver raschun sufficienta de vuler bandunar in marcau aschi mulestus e malruasseivel e fugir en in auter. Tonaton cun tut quei hai jeu vuliu prender cussegl ded els reverendissim Segner.“

Considererein nus quei tut, sche capin nus, che P. Placi ha buca targlinau de s'annunziar per la caplania de Trun. Siu avat ha concediu ad el de sorprendere quella, mo quei ei danovamein daventau sut condiziuns pauc favoreivlas. Il Msgr. ha cumandau ad el de prender habitaziun el „Hof“ enstagl en casa della caplania. Leu manava da quei temps P. Adalgott Valler la bigetta sco econom e parsura. Che las relaziuns dils dus confrars savevan buca esser cordialas ei de capir. Nus seregurdein gie, che gest quei pader ha surdau P. Placi 1799 els mauns dils Austriacs, per schar deportar el ad Innsbruck. Cuort suenter esser setratgs a Trun eis el puspei vegnius malsauns, stuend habitar leu en ina stanza freida. Cheu ha siu amitg, Dr. Ebel de Turitg priu malpuccau ded el e schenghigliau 36 flurins per ina cura el bogn de Faveras, danunder ch'el ei turnaus totalmein restabilius.

Gia quei onn (1817), ha P. Placi cumprau il bein Pustget sura per 1 550 fl. e dau quel cun consentiment de siu avat alla caplania de Trun, ch'era fetg paupra e cull'intenziun ded el medem temps far si ina messa perpetna en favur de si'olma. Mo 1821 annulescha avat Anselm la cumpra ord motifs nunenconuschents e pren orda maun quei capital, che fuss staus aschi survius al pauper caplon de Trun. Quella figura ha permalau P. Placi sil pli ault grad e tgi less era sesmervigliar giudlunder? Mo da l'otra vard astgein nus era buca emblidar, che la claustra era da quei temps en grondas stretgas de finanzas e che avat Anselm stueva zaco mirar de seolver! — Las bialas ideas socialas che P. Placi ha sviluppu principalmein a Trun e per las qualas el ha luvrau da giuven ensi tocca la mort, vegnin nus a relatar en in artechel special. —

Anno 1826 ei siu survigilader, P. Adalgott vegnius elegius avat, mo quei ei stau per el la fin finala ina pintga consolaziun, schebi che siu vischin el „Hof“ ei setratgs a Mustér. Cun quella midada han ses disgusts e siu suffrir, che han entschiet 1799 aunc buca calau. Denton sco ei dat tier nus els cuolms bials dis d'atun plein sulegl e clarezia, aschia ha ei era dau tals els davos onns de sia veta. Quei era mintgamai il cass, cura che amitgs e collegas d'ordeifer visitavan il meister vegliurd en sia modesta habitaziun a Trun e renconoschevan sias prestaziuns sco scrutatur della tiara e della historia de siu pievel. Mo era quellas suleglivas variaziuns en sia veta monotona a Trun entuorn ils anno 30, han buca pudiu s'chitschar la tschaghera, che stgirentava sia vegliadetgna. Havess ina buna qualidad buca compignau el entochen la mort, numnadamein la pissiun giuvenila per la scienza e sia admirabla energia per la lavur sco tala, sche havess P. Placi se gir stuiu suttacumber gia avon alla mort.

Mo dapi igl onn 1829 ha el gnanc giu quella suletta consolaziun pli. El davos supplement (de 1829) davart la grammatica romontscha-latina, scriva el cun cor plein tristezia, che ses egls sestgirentien e sia plema trembli ed el stoppi calar de luvrar.

Quella fleivlezia corporala, culla quala siu spért aunc vivs e frestgs mava buca bein a prau, sco era il sentiment depriment ded esser bandunaus e forsa perfin sprezzaus da ses vischins e confrars, han mudergiau el en ses davos dis. Per vigelgia de Nossadunna ils 14 d'uost 1833 ha il nunstuncleivel vegliurd surdau siu spért al Scaffider en honor dil qual el veva luvrau e barhau tut ils dis de sia veta.

La tradiziun populara, che raquenta per gl'auter pauc positiv davart quei grond um, vul saver, che P. Placi seigi spartius culs plaids: „Ussa dat la baracca ensemen“! Quels plaids ein buca documentai, mo han tuttina in certa muntada legendara, sco'ls davos plaids „mehr Licht“ dil grond poet Goethe, il tschienavel di della mort dil qual, il pievel de lieunga tudestga ha festivau bunamein incontin duront igl onn 1932.

Ils plaids de P. Placi a Spescha muossan sulettamein con pauc il pader deva sin questa paupra veta terrestre, tgiemblada da larmas e miseria. El ei vegnius satraus ella baselgia de Trun; negina enzenna muossa leu il liug de sia fossa. Persuenter han ins tschentau ad el in monument de granit el curtgin d'honor sut igl Ischi, exact leu, nua ch'el ha avon 100 onns organisau la fiasta centenara de 1824. Entras il present Glogn havein nus speranza d'ereger in monument viv de quella gronda personalitad plein possa, energia, originalitad, independenza e vera carezia per la patria e sia historia.

Guglielm Gadola

*Questa lavur duei passar mo sco skizza de sia veta. Siu operar scientific, sias interpretas pil beinstar dil pievel e sia impurtonza sco alpinist e cultivatur dil romontsch porta il Glogn cheu sut en differents artechels.